

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський державний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди

ЗАСОБИ НАВЧАЛЬНОЇ ТА НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ

Збірник наукових праць Випуск 20

За загальною редакцією проф. В.І. Євдокимова та проф. О.М. Микитюка

Харків 2003

ББК 74.202+74.200.24 **3-23**

Редакційна колегія:

Євдокимов В.Л. - проректор з навчальної роботи Харківського державного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди, д-р пед. наук, проф., зав. кафедри теорії та методики професійної освіти, чл.-кор. АПН України;

Микитюк О.М. - проректор з наукової роботи Харківського державного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди, д-р пед. наук, проф., зав. кафедри анатомії та фізіології людини, акад. Міжнародної кадрової академії; Білоцерківський В.Я. - д-р іст. наук, проф. кафедри історії України Харківського державного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди;

Гребенюк Г.Є. - д-р пед. наук, проф., зав. кафедри козацької педагогіки Харківського державного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди; Дмитренко Т.О. - д-р пед. наук, проф., зав. кафедри соціальної педагогіки Харківського державного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди;

Нечипоренко Л.П. - д-р пед. наук, проф., зав. кафедри педагогіки Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна;

Подберезький М.К. - проректор по зв'язкам зі школами та організаціями освіти Харківського державного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди, д-р пед. наук, проф., зав. кафедри правової освіти;

Процевський О.І. - д-р юрид. наук, проф., зав. кафедри цивільного і трудового права, акад. Міжнародної кадрової академії.

Засновник:

Харківський державний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди

Затверджено вченою радою Харківського державного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди

Засоби навчальної та науково-дослідної роботи: Збірник наукових праць / За заг. ред. проф. В.І. Євдокимова і проф. О.М. Микитюка / Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. - Харків: ХДПУ, 2003. - Вип. 20. - 172 с.

Збірник складено за матеріалами вимірювання навчальних досягнень школярів і студентів: гуманістичні, методологічні аспекти і можуть бути використані науковцями, викладачами та студентами.

У збірнику висвітлено проблеми організації навчальної та науково - дослідної роботи викладачів, докторантів, аспірантів та студентів у педагогічному вузі, відображено результати наукових досліджень та методичних розробок.

Матеріали збірника представляють інтерес для широкого кола науковців.

*Це видання здійснено за фінансової підтримки Міжнародного фонду „
Відродження ” в рамках проекту „ Центр тестових технологій ”*

©Харківський державний педагогічний університет ім.
Г.С. Сковороди, 2003

ранг певної людини показує, який відсоток досліджуваних мають тестовий бал, менший за бал, отриманий цією людиною. Вважається, що такий спосіб інформування про результати інтуїтивно зрозумілий навіть нефахівцям, тому процентильні ранги іноді використовують для того, щоб дати зворотній зв'язок учням та їх батькам. Проблема з процентильними рангами полягає в тому, що після подібного перетворення розподіл балів набуває неправдоподібної рівномірної форми, при цьому відмінності балів в середині первинного розподілу штучно пікреслюються, тоді як на краях розподілу - штучно применшуються. Більш розповсюдженим є використання стандартних шкал, які полегшують інтерпретацію тестових балів, не викривляючи при цьому форми розподілу (чи навпаки, поліпшують її, наближуючи до форми нормальної кривої). Однак обидва способи мають одну спільну ваду: вони характеризують місце конкретного досліджуваного у загальному розподілі. Якщо при цьому загальна вибірка не є репрезентативною для генеральної сукупності, ця інформація може вводити нас в оману. Одне діло - бути кращим, ніж 50% відмінників-добровольців, інше - 50% всіх школярів України.

Як зазначалося вище, тест повинен давати змогу порівнювати результати досліджуваних незалежно від того, коли вони проходили тестування та за якою конкретно його формою. Обмежитися тільки одним тестом є неможливим: через деякий час він втратить свою силу через безліч чинників (втрату секретності, зміну пріоритетів у визначенні змісту навчання тощо). Більш того, демократична гірагика використання тестів означає повну відкритість тестової технології для всіх зацікавлених - тому в деяких країнах (наприклад, у Швеції) за законодавством видавець тестів зобов'язаний після проведення національного тестування опублікувати питання й правильні відповіді. Такий підхід дає можливість громадськості впевнитися у тому, що тести використовуються коректно й безпомилково. При цьому результати тестування за минулі роки приймаються до уваги при вступі до ВНЗ. Подібні умови висувають особливі вимоги в плані забезпечення повної еквівалентності декількох форм тестів. Ця проблема урівнювання тестів має задовільне вирішення тільки у сучасній психометриці (IRT).

Нарешті, дуже важливою проблемою є прогностична валідність тестів, яка теж повинна вирішуватися через проведення емпіричних досліджень. Чи дійсно використання рівня досягнень у певному предметі є показником успішності навчання у ВНЗ за певною спеціальністю та успішністю у професійній діяльності після закінчення ВНЗ? Відповідь на це важливе запитання можна отримати тільки після проведення ретельно спланованих широкомасштабних лонгітюдних досліджень.

А.І. Прокопенко

МОНІТОРИНГ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ПЕРСПЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СИСТЕМІ ВИЩОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

In article the methodology basis of monitoring of process of training in conditions of perspective management of educational activity of students is shown.

Проблема управління процесом навчання студентів є не до кінця вирішеною в сучасній педагогічній науці та практиці. Педагоги, психологи (Є.М. Бабосов, В.П. Беспалько, В.С. Безрукова, В.О. Якунін та інші) під управлінням в педагогічній системі розуміють систематичний вплив суб'єкта управлінської діяльності (учитель, викладач) на об'єкт (навчальна діяльність учня, студента) з метою забезпечення його цілісності, нормального функціонування, динамічної рівноваги з оточуючим світом, а також досягнення поставлених цілей [1, 2]. У педагогічній системі діють два види управління: зовнішнє (соціальне) і внутрішнє (педагогічне), які мають ознаки перспективності та базуються на визначеній стратегії (стратегія - спосіб дій, лінія поведінки; перспективний - такий, що націлений на майбутнє, на перспективу; [3, с. 417; 4, с. 325]). Стратегія в освіті ґрунтується на реалізації системного підходу до визначення мети педагогічного процесу, а також відповідних завдань, проектуванні змісту навчальної діяльності, методів і організаційних форм її реалізації. Узагальнюючи вищезазначене, перспективне управління в освіті (соціальне, педагогічне) визначаємо як процес, спрямований на досягнення мети за допомогою наперед визначеної стратегії, що дозволяє передбачити можливі зміни в майбутньому, тенденцію розвитку освіти.

Стратегію соціального і педагогічного управління в освіті розкрито у державних документах; Програмі “ Освіта ” (Україна 21 ст.), “Національній доктрині розвитку освіти України у 21 ст. ”, виступі міністра освіти і науки В.Г. Кременя “Філософія освіти 21 ст. ” та ін. [5].

Згідно зі стратегією, система освіти у 21 столітті має розвиватися, ґрунтуючись на трьох парадигмах: гуманістичній, знаннєвій, культурологічній. Гуманістична парадигма вимагає розглядати людину як найвищу цінність, причому має бути забезпечено право для кожного стати і залишатися собою відповідно до своїх здібностей, нахилів, уподобань. Згідно з культурологічною парадигмою, необхідно зменшити розрив між матеріальним і духовним та здійснити культивування у кожної особистості піднесення думки та духу відповідно до національних традицій і переконань. Залишається вельми актуальною знаннєва парадигма в освіті, що забезпечує інформаційну культуру людини як здатність вирішувати протиріччя між лавиноподібним розвитком знань, технологій і здатністю їх творчо засвоїти і застосувати.

Відповідно до вищевказаних парадигм, має відбуватися соціальне і педагогічне управління в освіті. Головним завданням тут є “утвердження особистісно-орієнтованої педагогічної системи ” [5, с. 6]. Важливою складовою управління процесами в педагогічній системі є способи і засоби оцінювання ефективності та якості навчальної діяльності студентів. Аналіз показує, що існуючі зараз способи “недостатньо об'єктивні та надійні, тому що вони слабко уніфіковані та ґрунтуються головним чином на якісних оцінках і судженнях експертів, не орієнтовані на використання моделей управління і комп'ютерних технологій ” [6, с. 5]. Моніторинг - це процес, який є важливим компонентом управління в освіті. Словник іншомовних слів надає таке визначення цьому поняттю: Моніторинг (англ. monitoring, від лат. monitor - остережний, спостережний) - 1) Постійне спостереження за якимось *процесом*

з метою виявлення його відповідності бажаному результату чи попереднім припущенням. 2) Спостереження, оцінка та *прогноз* стану довкілля у зв'язку з господарською діяльністю людини [7, с. 368]. Аналіз першого визначення показує, що моніторинг розглядається як процес постійного спостереження; об'єктом моніторингу є також процес; предмет моніторингу - встановлення відповідності результатів процесу бажаним щодо попередніх припущень. Друге визначення вказує на інший об'єкт ~ стан довкілля і предмет - вплив господарської діяльності людини. Отже процес моніторингу включає спостереження, оцінку і прогноз.

Грунтуючись на вищенаведеному визначенні, моніторинг навчання студентів - це процес постійного спостереження за його ходом, та результатами, що має на меті встановлення відповідності результатів бажаним характеристикам і на цій основі - здійснення оцінки результатів і прогнозу стану процесу навчання у майбутньому.

Складовими елементами моніторингу є збирання, зберігання, обробка, узагальнення первинної інформації для підвищення ефективності управління: обґрунтування способу діяльності, її здійснення, контроль за результатами та корекція (у разі необхідності). Порівняння моніторингу і діагностики показує, що для цілей управління як неперервного процесу більш придатним є саме моніторинг, тому що він здійснюється регулярно або навіть неперервно, спрямований на попередньо визначений предмет та відповідає певній технології.

О.І. Севрук, О.А. Юніна зауважують: "Комп'ютеризований моніторинг дозволяє накопичувати та обробляти значні масиви різноманітних даних, управляти ними, надаючи керівникові для прийняття рішення сконцентровану, узагальнену інформацію [6, с. 6]. Вимір є однією із самих важливих функцій моніторингу. Згідно з тлумачним словником, вимір - це 1) визначення якої-небудь величини, міряння, обмір; 2) величина, що вимірюється [8, с. 308]; вимірювати - визначати величину чого-небудь, міряючи, порівнюючи її з одиницею виміру, застосовуючи спеціальні прилади або якусь мірку..." [8, с. 309]. У гуманітарних науках прийнято таке визначення: вимірювання - це визначення степеня вираженості певної ознаки у будь-якій шкалі, зіставлення зі шкалою, нормою або іншим виміром [6, с. 6]. У педагогічній практиці вимірювання - поширена процедура, а саме: вимірюються навчальні досягнення учнів та студентів у тому числі - результати навчально - творчої діяльності. Якість вимірень залежить від багатьох факторів:

- об'єктивного, що визначається об'єктом і предметом вивчення у конкретній дисципліні;
- суб'єктивного, що визначається прийнятою технологією моніторингу;
- особистісного, що ґрунтується на принципах природовідповідності, гуманізації, демократизації;
- людського, що враховує не тільки результати, але й той шлях, який здійснила людина для їх досягнення;
- інтеграцію, що дозволяє врахувати взаємозв'язки між дисциплінами в процесі спостереження за навчальною діяльністю.

Враховуючи вищезазначені фактори, методологічні основи моніторингу процесу навчання в умовах перспективного управління представляють собою сукупність таких положень:

1. Метою моніторингу є забезпечення інформаційної основи управління процесом навчання, що передбачає спостереження за всіма етапами: орієнтованим, оперативним, заключним.
2. Вибір способу моніторингу (дедуктивний, індуктивний) суттю визначається етапом навчальної діяльності: на орієнтовному і заключному етапах здебільшого використовується індуктивний спосіб (від часткових положень до загальних), а на оперативному - дедуктивний (під загальних принципів, цілей управління до конкретних наслідків).
3. На орієнтовному етапі здійснюється підготовка до здійснення процесу навчання; загальний висновок про готовність робиться на основі часткових висновків щодо володіння студентом необхідними знаннями, вміннями, навичками, досвідом.
4. На оперативному етапі навчальні досягнення студентів суттєво залежать від засобів управління (компоненти педагогічного процесу, дидактичні засоби). Планування моніторингу здійснюється, виходячи із перспективних цілей (соціальних, педагогічних), принципів (гуманізації, природовідповідності, науковості, культуро відповідності тощо), вивчаемого змісту, а також застосовуваних методів і форм спільної діяльності викладачів та студентів.
5. На заключному етапі моніторинг здійснюється, виходячи із часткових емпіричних спостережень (за рівнем знань, активністю, ініціативою, самостійністю, рівнем умінь тощо), потім робляться загальні висновки про досягнені результати.
6. Моніторинг процесу навчання здійснюється на підґрунті трьох парадигм: гуманістичної, знаннєвої, культурологічної. На орієнтовному етапі провідною є гуманістична парадигма; на оперативному ~ знаннєва; на заключному - культурологічна.
7. Основою гуманістичної парадигми є досягнення в навчально - виховному процесі суб'єктного типу відносин між викладачами та студентами, що означає визнання права студента на унікальність, внутрішню свободу, духовність, а також прояв активності, ініціативи тощо. На орієнтовному етапі процесу навчання, коли формується мотивація до вивчення дисципліни, пізнавальний інтерес, необхідним є створення такого середовища, яке б сприяло вияву активності, прояву свободи у вчинках, рішеннях, ініціативи до самовираження. Вказане середовище одночасно буде сприяти збереженню здоров'я молоді, що є начальною потребою у наш час.
8. Перехід від індустріального до інформаційного суспільства супроводжується процесом гуманітаризації освіти, спрямованим не на запам'ятовування та відтворення інформації, а на її розуміння і переживання смислу. В результаті у студента формується досвід навчальної діяльності як сукупність знань, умінь, почуття і волі [9, с. 715], що здійснюється переважно на оперативному етапі діяльності.

9. Моніторинг процесу навчання на заключному етапі ґрунтується переважно на самоаналізі або рефлексії власної діяльності. Важливо щоб студент здійснював два основні підходи до аналізу діяльності - психологічний і методологічний [10, с. 59]. Психологічний підхід ґрунтується на оцінці рівня засвоєння знань, придбання умінь та навичок, тобто рівня освітньої продукції. Методологічний підхід передбачає встановлення ролі освітньої продукції студента щодо генезису предметних знань з дисципліни, а також їх місця в розвитку культури людства.
10. Моніторинг процесу навчання в умовах перспективного управління ґрунтується на системі методів, що має ієрархічну природу: на верхньому рівні ієрархії знаходяться філософські теорії (теорія пізнання), закони, принципи (детермінізму, сходження від абстрактного до конкретного та інші), концепції, ідеї. На середньому рівні - загальні підходи і методи, серед яких-системний підхід, культурологічний та інші, метод моделювання. На частково-науковому рівні застосовуються анкети якості проведеного заняття, тести навчальних досягнень, на технологічному рівні - застосовуються комп'ютерні технології.

Література

1. Бабосов Е.М. Социология управления: Учеб. пособие для студентов вузов. - Минск: Тетра Системе, 2000. - 288 с. - С. 3.
2. Беспалько В.П. Теория учебника. - М.: Просвещение, 1988. - 160с.-С.5.
3. "Новий тлумачний словник української мови. В 4-х тт. Т. 4. - Київ: АКОНІТ, 1999.-941 с.-С. 417.
4. Новий тлумачний словник української мови. В 4-х тт. Т. 3. - Київ: АКОНІТ, 1999.-927.-С. 325.
5. Кремень В.Г. Філософія освіти 21 ст.: Виступ на ювілейній сесії АПН України / Освіта України № 102 - 103. 28 грудня 2002 р. - с. 6-7.
6. Севрук А.И., Юнина Е.А. Мониторинг качества преподавания в школе: пособие. - М.: Педагогическое общество России, 2003. - 144 с.
7. Словник іншомовних слів / Уклад.: С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута. - К.: Наукова думка, 2000. — 680 с. - (Словники України).
8. Новий тлумачний словник української мови. В 4-х тт. Т. 1. - Київ: АКОНІТ, 1999. - 910 с. - С. 308 - 309."
9. Новейший философский словарь / Под ред. А.А. Грицанова. - Изд-е 2-е перераб. и доп. - Минск: Интерпрессервис; Книжный Дом, 2001. — 1218 с. - С. 715. - (Мир энциклопедий).
10. Хуторской А.В. Современная дидактика: Учебник для вузов. - СПб.: Питер, 2001. - 544 с.: ил. - С. 59. - (Серия "Учебник нового века").